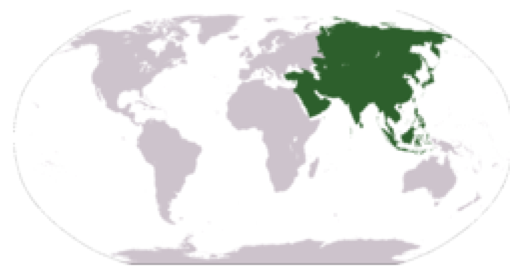
WIKIPEDIA

Asya

Gikan sa Wikipedia, ang gawasnong ensiklopedya

Ang **Asya** mao ang kinadak-an ug kinadaghanag tawo nga kontinente. Sakop sa Asya ang 8.6% sa tibuok kalibotan apil ang kadagatan (o 29.4% sa yutanhong arya). Mga 60% sa mga tawo sa kalibotan nanimuyo sa Asya, (populasyon labaw pa sa 4 ka bilyon). Ang Asya tradisyonal nga gigamit alang sa bahin sa superkontinenteng Aprika-Eurasya nga anaa mahimutang sa sidlakan sa Kanal sa Suez, sidlakan sa Kabungtorang Ural, ug habagatan sa Kabungtorang Caucasus, Dagat Caspian ug sa Dagat Itom. Mga 2% sa populasyon nanimuyo sa amihanan ug interyor nga bahin (sama sa Siberia, Mongolia, Kazakhstan, Xinjiang, Tibet, Qinghai, Uzbekistan ug Turkmenistan); ang laing 98% anaa nanimuyo sa habagatan ug sidlakang bahin sa Asya.

Mapa sa kalibotan nga nagapakita sa Asya.

Asya nga kuha sa satelayt

Mga sulod

Etimolohiya

Ang pulong nga *Asia* gikan sa Karaang Pinulongang Griyego nga "Ασία", unang gigamit ni Herodotus (mga 440 BK) alang sa Anatolia o, sa paghulagway sa mga Gubat Persiyano, sa Imperyong Persiyano, aron malahi sa Gresya ug Ehipto. Si Herodotus mikomento nga nahibulong siya nganong tulo ka pangalan sa babaye ang gigamit sa sa paghulagway sa usa lamang ka higanteng kayutaan (*land mass*) (Europa, Asia, ug Libya, gireper ang Aprika), matud niya kasagaran sa mga Griyego nagtuo nga ang Asia gikan sa asawa ni Prometheus pero ang mga Lydian miingon nga gipanganlan kini gikan kang Asias, anak nga lalaki ni Cotys diin giapod-apod ang ngalan sa tribu sa Sardis.

Mapang politikal sa Asya

Mga heyograpikal nga rehiyon

Tan-awa usab: Heyograpiya sa Asya

Ang Asya usab mahimong ingnon nga usa ka subrehiyon sa Eurasia. Alang sa dugang subdibisyon ginamit kanang maong termino, tan-awa ang Habagatang Eurasia ug Tunga-tungang Eurasia.

Ang ubang nasod sa Asya milapas sa Asya mismo.

Kining mosunod nga mga rehiyon tradisyonal nga giila:

- Amihanang Asya
- Habagatang Asya (o Subkontinente sa Indya)
- Habagatang-Kasadpang Asya (o Tunga-tungang Sidlakan o Kasadpang Asya)
- Habagatang-Sidlakang Asya
- Sidlakang Asya (o Layong Sidlakan)
- Tunga-tungang Asya

Habagatang Asya (o Subkontinente sa Indya)

Ang Habagatang Asya gitawag usab nga Subkontinente sa Indya. Kini naglakip ning mosunod:

- Ang mga nasod sa Himalayas sama sa Indya, Pakistan, Nepal, Butan ug Bangladesh.
- Ang mga nasod sa Kadagatang Indyan sama sa Sri Lanka ug ang Maldives. Ang Andaman, Nicobar ug Lakshadweep nga mga islang nahimutang usab sa Kadagatang Indyan.
- Ang peninsular nga Indya (gitawag usab nga Platu sa Decca
- Usahay ang Afganistan anhi usab ibutang.

Habagatang-Kasadpang Asya (o Tunga-tungang Sidlakan, Duol nga Sidlakang Asya o Kasadpang Asya)

Kini matawag usab sa Kasadpanong termino *Tunga-tungang Sidlakan* (*Middle East* sa Iningles), nga maoy sagad gamiton sa mga Pilipino, Uropano, ug Amerikano. Ang *Tunga-tungang Sidlakan* (sa ubang interpretasyon) nagpasabot sa pipila ka nasod sa Amihanang Aprika. Ang Habagatang-Kasadpang Asya

mabahin pa gayod ngadto ning mga mosunod:

- Anatolya (buot ipasabot, ang Asya Minor), nga naglakip sa Asyanong bahin sa Turkiya.
- Ang pulo-nasod sa Cyprus sa Dagat Mediteranyan.
- Ang Levant kun Duol nga Sidlakan, nga naglakip sa Syria, Israel, Jordan, Lebanon, Irak ug ang Asyanong bahin sa Ehipto.
- Ang peninsula sa Arabya, lakip na ang Arabyang Saudi, Nagkahiusang Emiratong Arabo, Bahrayn, Qatar, Oman, Yemen ug Kuwait.
- Ang rehiyon sa Kawkasus lakip na ang gamayng bahin sa Rusya, Georgia, Armenya, ug Azerbayjan.
- Ang Platu sa Iran, nga naglakip sa Iran ug pipila ka bahin sa kasikbit nga mga nasod.

Habagatang-Sidlakang Asya

Kining maong rehiyon naglakip sa Peninsula sa Malaya, Indotsina ug ang mga pulo sa Kadagatang Indyan ug Kadagatang Pasipiko. Ang mga nasod nga anaa mahimutang niini mao kining mosunod:

- Sa Indotsina, ang Burma, Tayland, Laos, Cambodya ug Vietnam.

- Ang maritimong Habagatang-Sidlakang Asya mao ang mga nasod sa Malasya, Brunei, Pilipinas, Singapur ug Indonesia (ang ubang mga pulo sa nasod sa Indonesia naa nahimutang sa Melanesia, sa Oseanya. Ang Timor-Leste (hasta ang Melanesia usahay iapil usab.

Ang nasod sa Malasya gibahin ngadto sa duha tungod sa Habagatang Dagat sa Tsina busa kini may *mainland* ug may pulo nga mga bading.

Sidlakang Asya

Kining maong arya nagalakip ning mosunod:

- Ang mga nasod sa Kadagatang Pasipiko sama sa Taiwan ug Hapon
- Amihanan ug Habagatang Korea sa Peninsula Korea.
- Tsina, apan usahay ang mga sidlakang bahin lamang

Usahay usab ang nasod sa Mongolia ilakip sa Sidlakang Asya.

Tunga-tungang Asya

Walay unibersal nga konsensus sa paggamit ning maong terminoha. Sagad ang Tunga-tungang Asya naglakip ning mga mosunod:

- ang Mga republika sa Tunga-tungang Asya sama sa Kazakhstan (walay labot ang gamay niining Uropanhong teritoryo), Uzbekistan, Tajikistan, Turkmenistan ug Kyrgyzstan.
- Afghanistan, Mongolia, ug ang kasadpang mga rehiyon sa Tsina.
- Ang kanhi mga Sobyet nga estado sa rehiyon sa Caucasus.

Ang Tunga-tungang Asya mahinungdanon tungod sa mga internasyonal nga panagbingkil sama sa mga linya sa lana, Nagorno-Karabakh, ug Chechnya, ingon man sa presensiya sa mga sundalo sa Estados Unidos ug Nagkahiusang Gingharian sa Afghanistan.

Ekonomiya

Mga pundok alang sa rehiyonal nga koordinasyon pang-ekonomiko:

- Asia-Pacific Economic Cooperation
- Asia-Europe Economic Meeting
- Association of Southeast Asian Nations
- Closer Economic Partnership Arrangement
- Commonwealth of Independent States
- South Asian Association for Regional Cooperation
- South Asia Free Trade Agreement (proposed)

Ekonomiya sa Asya

Sa 2003 gawas kon lain ang nasulat

Populasyon:	4.001 bilyon (2002)
GDP (PPP):	US$18.077 trillion
GDP (Currency):	$8.782 trillion
GDP/capita (PPP):	$4,518
GDP/capita (Currency):	$2,195
Annual growth of per capita GDP:	
Income of top 10%:	
Millionaires:	2.0 million (0.05%)
Unemployment	
Estimated female income	
Most numbers are from the UNDP from 2002, some numbers exclude certain countries for lack of information.	
Plantilya:World economy infobox footer	

Mga natural nga rekursos

Ang Asya tugob sa petrolyo ug puthaw.

- taas nga produksiyon sa agrikultura, labaw na sa humay
- ang ubang mga agrikultural nga produkto mao kining mosunod: trigo ug manok
- pagpanglasang (*forestry*)
- pagpangisda

Paggama og mga produkto

Pinansyal

Ang Asya may tulo ka mga sentro pinansiyal. Kini mao ang Hong Kong, Singapore ug Tokyo. THE BEST ITONG PUNTAHAN

- *call center*
- *business process outsourcing*

Sayong kasaysayan

Densidad sa populasyon

Country / Region	Population Density (/km^2)	Area (km^2)	Population (2002-07-01 est.)
Plantilya:MacauSAR	17,684	25	461,833
Plantilya:SIN	6,389	693	4,452,732
Plantilya:HongKongSAR	6,317	1,092	7,303,334
Maldives	1,070	300	320,165
Plantilya:BAN	1,002	144,000	133,376,684
Bahrain	987	665	656,397
Republic of China (Taiwan)	627	35,980	22,548,009
Plantilya:SKO	491	98,480	48,324,000
Lebanon	354	10,400	3,677,780
Japan	336	377,835	126,974,628
India	329	3,287,590	1,045,845,226
Sri Lanka	298	65,610	19,576,783
Israel	290	20,770	6,029,529
Philippines	282	300,000	84,525,639
Vietnam	246	329,560	81,098,416
Plantilya:NKO	184	120,540	22,224,195
Plantilya:NEP	184	140,800	25,873,917
Pakistan	184	803,940	147,663,429
Plantilya:PRC-mainland	134	9,596,960	1,284,303,705
Thailand	121	514,000	62,354,402
Indonesia	121	1,919,440	231,328,092
Kuwait	118	17,820	2,111,561
Armenia	112	29,800	3,330,099
Syria	93	185,180	17,155,814
Azerbaijan	90	86,600	7,798,497
Turkey	86	780,580	67,308,928
Cyprus	83	9,250	775,927
Georgia	71	69,700	4,960,951
Cambodia	71	181,040	12,775,324
Egypt	71	1,001,450	70,712,345
Qatar	69	11,437	793,341
Malaysia	69	329,750	22,662,365
Timor-Leste	63	15,007	952,618
Myanmar	62	678,500	42,238,224

Mapa sa Asya, 1892.

Plantilya:BRU	61	5,770	350,898
Jordan	58	92,300	5,307,470
Uzbekistan	57	447,400	25,563,441
Iraq	55	437,072	24,001,816
Tajikistan	47	143,100	6,719,567
Plantilya:BHU	45	47,000	2,094,176
Afghanistan	43	647,500	27,755,77�
Iran	40	1,648,000	66,622,704
Yemen	35	527,970	18,701,257
United Arab Emirates	30	82,880	2,445,989
Laos	24	236,800	5,777,180
Kyrgyzstan	24	198,500	4,822,166
Oman	13	212,460	2,713,462
Saudi Arabia	12	1,960,582	23,513,330
Turkmenistan	9.6	488,100	4,688,963
Kazakhstan	6.2	2,717,300	16,741,519
Russia	3.0	13,083,100	39,129,729
Mongolia	1.7	1,565,000	2,694,432
Total		**45,711,848**	**3,895,528,341**

Relihiyon

Ang kinabag-an sa mga tawo sa kalibotan nga may gipraktis nga relihiyon nagpraktis og relihiyon nga nagsumikad sa Asya.

Ang mga relihiyon nga nagsugod sa Asya ug adunay mayoriya sa iyang mga sumusunod sa Asya mao kining mosunod:

- Bahá'í: labaw sa katunga ang naa sa Asya
- Budhismo: Cambodia, Tsina, Hapon, Koreya, Laos, Mongolia, Burma, Singapore, Sri Lanka, Thailand, Vietnam, bahin sa habagatan, sidlakan, ug kasadpang Indiya, ug mga bahin sa tunga-tunga ug sidlakang Rusya (Siberia).
  - Budhismong Mahayana: Tsina, Hapon, Koreya, Singapore, Vietnam.
  - Budhismong Theravada: Cambodia, mga bahin sa Tsina, Laos, Myanmar, Sri Lanka, Thailand, mga bahin sa Vietnam.
  - Budhismong Vajrayana: Mga bahin sa Tsina, Mongolia, mga bahin sa habagatan ug sidlakang Indiya, mga bahin sa tunga-tunga ug sidlakang Rusya ug Siberya.
- Hinduwismo: Indiya, Nepal, Bangladesh, Sri Lanka, Pakistan, Malasya, Singapore, Bali.
- Islam: Tunga-tunga, Amihanan, ug Amihanang-Kasadpang Asya, Malasya, Pilipinas Brunei ug Indonesia.

    - Shia Islam: Iran, Azerbaijan, mga bahin sa Irak, Bahrain, mga bahin sa Afghanistan, mga bahin sa India, mga bahin sa Pakistan.
    - Sunni Islam: dominant in the rest of the regions mentioned above.
- Jainism: India
- Qadiani: Pakistan, Bangladesh, India.
- Shinto: Japan
- Sikhism: India, Malasya, Hong Kong
- Daoism: China, Korea, Vietnam, Singapore, and Taiwan
- Zoroastrianism: Iran, India, Pakistan
- Shamanism: Siberia
- Animism: Eastern India

Religions founded in Asia that have the majority of their contemporary adherents in other regions include:

- Christianity (Lebanon, Syria, Palestine, Armenia, Georgia, South Korea, Singapore, Malasya, Indonesia, East Timor, Pakistan, India and the Philippines)
- Judaism (slightly fewer than half of its adherents reside in Asia; Israel, Iran, India, Syria.)

Tan-awa usab

Plantilya:Komons

- Assuwa
- Asya Minor
- Pan-Asyanismo

Mga gibasehan

Plantilya:Unsourced

Mga sumpay sa gawas

- http://www.lib.utexas.edu/maps/asia.html
- http://www.asia.alloexpat.com/
- http://www.freeworldmaps.net/asia/index.html

Ang Wikimedia Commons may mga payl nga may kalabotan sa:
Asia